

З історії дослідження цінностей: аналіз цінностей особистості

У цій статті аналізуються дослідження цінностей з метою їх структурування. З'ясовано, що в психології систематично вивчалися відмінності між різними групами цінностей, диференційовано аттитюди й цінності, виявлено їх зв'язок з політичними точками зору, класифіковано та визначено їх функції, а також створено інструментарій для їх емпіричного дослідження. Проаналізовані крос-культурні дослідження дозволили з'ясувати специфіку ціннісних систем, їх вимірів на рівні культурних особливостей країн та досліджуваних груп респондентів.

Ключові слова: цінності, ціннісні системи, крос-культурне дослідження цінностей, диференціювання цінностей, класифікація цінностей, функції цінностей, види цінностей, термінальні цінності, інструментальні цінності.

В этой статье анализируются исследования ценностей с целью их структурирования. Выяснено, что в психологии систематически изучались отличия между разными группами ценностей, дифференцировано аттитюды и ценности, выявлена их связь с политическими точками зрения, классифицированы и определены их функции, а также создан инструментарий для их эмпирического исследования. Проанализированные кросс-культурные исследования позволили выяснить специфику ценностных систем на уровне культурных особенностей стран и исследуемых групп респондентов.

Ключевые слова: ценности, ценностные системы, кросс-культурное исследование ценностей, дифференцирование ценностей, классификация ценностей, функции ценностей, виды ценностей, терминальные ценности, инструментальные ценности.

Проблема людських цінностей виступає предметом вивчення низки наук про людину і суспільство – філософії, соціології, психології, педагогіки, антропології. Вчені, які представляють ці науки, переважно розглядають цінності як критерії, що використовуються людьми для вибору й обґрунтування своїх дій, а також оцінки подій, інших та себе (Kluckhohn, 1951; Williams, 1968; Rokeach, 1973) [9; 15; 12]. Зокрема, М.Рокіч наголошує, що: "Поняття цінності швидше, ніж будь-яке інше, повинно зайняти центральне місце... здатне об'єднати інтереси різних наук, що стосуються людської поведінки" [12, р. 3].

У цій розвідці ми прагнемо структурувати цінності, які досліджуємо, аналізуючи праці М.Рокіча, а також пізніші до-

слідження цінностей, проведені у межах кросс-культурної психології.

Вивчення цінностей розпочалося в 30-х роках минулого століття Гордоном Олпортом (Allport, 1935; 1937). Досліджуючи аттитюди, що було ключовою сферою всіх емпіричних досліджень і теорії в експериментальній соціальній психології, він почав вивчати цінності, завдяки чому взагалі було визнано, що в аттитюдів є свій фонд у цінностях, що цінності – “послідовні, особисті припущення, які ми робимо, що підкріплюють наші аттитюди” [6, р. 93].

Впродовж наступних сорока років дослідження цінностей, порівняно з вивченням аттитюдів, майже відсутні у цій сфері. Їх дослідження головним чином було спрямоване у прикладну сферу, зокрема у політичну, кросс-культурну психологію й вивчення ринку.

Найвідоміше й найповніше дослідження цінностей та аттитюдів було проведене Мілтоном Рокічем в 70-х роках минулого століття (Milton Rokeach, 1973) [12]. Вибір ним цінностей як головного предмета дослідження був спричинений тим, що навчаючись в докторантурі (Берклі, Каліфорнія), дослідник був членом групи, котра вивчала авторитарну особистість (індивідуальність).

М.Рокіч (Rokeach) розумів цінність як стійку віру в те, що певний спосіб поведінки, або кінцеві цілі існування особистісно чи соціально важливіші за інші. Систему цінностей він визначає як “стійку організацію вірувань щодо кращих способів поведінки, або існування впродовж континууму відносної важливості” [13, р. 345]. При цьому Мілтон Рокіч зауважив, що “стійкі” цінності – це такі, які є близькими й зрозумілими особистості, тому що, коли вони є абсолютно стійкими, то індивідуальні й соціальні зміни неможливі. Якщо ж цінності абсолютно нестійкі, то неперервність змін особистості людини й суспільства стає також неможливою [13, р. 345]. Отже, М.Рокіч проясняє, що цінності – це не якась власність окремих людей. Вони спрацьовують на широкому соціальному й культурному рівні, виступаючи когнітивними репрезентаціями не тільки індивідуальних потреб, але й установлених соціальних вимог. Вони також є об’єднаними наслідками як соціальних, так і психологічних сил, що діють на людину – соціальних, тому що суспільство і його інституції соціалізують людину для суспільної користі, засвоєння прийнятих у суспільстві концепцій бажаного. Психологічних, тому що індивідуальні спонуки вимагають пізнавального вираження, виправдання й втілення в соціально бажаних термінах [13, р. 257].

М.Рокіч проводив деякі паралелі між цінностями й аттитюдами. Наприклад, він стверджував, що в цінностей, як і в

аттитюдів, є пізнавальні, емоційні й поведінкові компоненти. Однак, бачив їх у зовсім іншому світлі, розрізняючи аттитюди й цінності багатьма способами. Диференціювання між цінностями й аттитюдами М.Рокічем було обґрунтовано в праці про природу людських цінностей і ціннісні системи (Rokeach, 1976).

Порівнюючи різні особливості цінностей та аттитюдів, М.Рокіч наголосив, що людина має тисячі аттитюдів, але тільки щонайбільше декілька десятків цінностей, кожна з яких є єдиною, визначеною вірою. Аттитюди ж являють собою організацію декількох вірувань щодо певного об'єкта, причому складаються з багатьох різних видів вірувань. На відміну від них, цінності визначають вірування та трансформують їх у дію (акт). Цінностям притаманна “трансцендентальна якість” – вони спрацьовують послідовно через об'єкти й ситуації. На відміну від цінностей, аттитюди ефемерні – вони змінюються й різняться відповідно до контексту, залежать від обставин. В силу цього аттитюди можуть бути змінені відносно легко, і часто досить швидко – іноді за кілька секунд, або хвилин. В свою чергу цінності рідко зазнають змін, а коли вони змінюються, то зміна відбувається набагато довше – тижнями, або й місяцями. Цінності впливовіші за аттитюди – вони є загальними стандартами і виступають оціненими аттитюдами, які по суті своїй є специфічними і поверхневими. Цінності є фундаментальними в організації пізнання. Аттитюди ж рефлексивні й реактивні – вони мають тенденцію реагувати на ситуації. Цінності є динамічним утворенням, яке відіграє центральну роль в спонуканні й, отже, в спрямуванні поведінки. Якщо аттитюди тільки служать тангенціальним (дотичним) функціям щодо ідентичності й поваги, то цінності служать центральній і дуже впливовій функції щодо ідентичності й поваги.

Визначаючи функції цінностей, М.Рокіч називає багато різних шляхів, якими цінності ведуть наші думки й поведінку. Проте сучасна психологія децю розширює цей список. По-перше, звертається особлива увага на те, що цінності є підставою для соціального судження про особисту або групову поведінку (похвалити чи осудити за провину). По-друге, цінності є дієвими засобами щодо поваги, підтримки й захисту людини чи групи, частково дозволяючи людині виправдати її вірування й дії, навіть якщо вони є ненормативними чи непопулярними. По-третє, вони є своєрідним довідковим матеріалом для людини чи групи, на основі якого приймаються рішення щодо моральних і соціальних проблем. Вони також виконують роль довідника з питань міжособистісних та міжгрупових відносин. По-четверте, цінності є принципами

поведінки – як діяти, і як представитися у групі іншим, тобто вони є джерелом спонукання, яке керує людиною в досягненні нею цілей відповідними засобами. І нарешті, цінності вказують на те, хто розділяє і хто не розділяє вірування (переконання) людини чи її групи та на яку політичну чи релігійну ідеологію людина повинна рівнятися, якому соціальному впливу піддаватися чи не піддаватися, чому слід вірити, а чому ні, тобто як відноситися до цінностей і поведінки інших, і чи варто кидати виклик оточенню, або обирати шлях переоцінки цінностей.

Класифікуючи цінності, М. Рокіч (M.Rokeach) поділив їх на два головні види: інструментальні (за способами поведінки) і термінальні (за кінцевими цілями). Інструментальні цінності також поділив на дві групи (моральні цінності і цінності компетентності), а термінальні – на цінності особистісні і соціальні. Його класифікацію можна проілюструвати так (Табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація цінностей за М.Рокічем

Інструментальні цінності (цінності способів поведінки)	Моральні цінності Цінності компетентності	Цінності, які при трансгресії (порушенні), приводять до почуття провини, такі, наприклад, як “чесність” або “любов”. Цінності, які стосуються компетентності, такі, наприклад, “розум”, “логічність”, “образність”
Термінальні цінності (цінності кінцевих цілей, прагнень)	Цінності особистісних кінцевих цілей Цінності соціальних кінцевих цілей	Цінності, що стосуються власних цілей, таких як “спасіння”, або “душевний спокій” Цінності, що стосуються цілей співтовариства особи, країни, людства взагалі, такі як “братерство”, або “мир в усьому світі”

М.Рокіч припускав, що два види цінностей “являють собою дві окремі, але функціонально пов’язані системи, де всі цінності щодо способів поведінки сприяють досягненню всіх цінностей-цілей” [11, р. 351]. Однак, було б неправильно бачити їх в якості простого прямого впливу на поведінку. Він визнав, що специфічні цінності перебуватимуть в протиріччі по-різному. Наприклад, людині, ймовірно, прийдеться вибрати між поведінкою моральною чи аморальною, між дотриманням логіки чи образним розв’язанням проблем, між толерантністю чи критикою. Він відзначив, що в різних людей і різних суспільств є різні пріоритети в їхніх цінностях. Наприклад, деякі люди й групи вважають пріоритетним особисті цінності-цілі (наприклад, спрямованість на спасіння у релігійному смислі), тоді як інші можуть вважати пріоритетними

соціальні цінності-цілі (наприклад, спрямованість на “мир в усьому світі”).

М.Рокіч (Rokeach) обрав шлях вивчення конкуруючих цінностей через аналіз індивідуальних цінностей, організовуючи їх у системи як “організацію принципів і правил допомоги кожному вибрати між альтернативами, у вирішеннях конфліктів й ухваленнях рішень” [13, р. 352].

З метою систематичного дослідження з’ясування, як і чому цінності людей відрізняються, М.Рокіч і його колеги розробили список з 18 термінальних і 18 інструментальних цінностей. Їх подано в таблиці 2 мовою оригіналу та дослівно українською.

Таблиця 2

Списки цінностей за М.Рокічем

Instrumental values	I-цінності	Terminal values	T-цінності
Ambitious (hard-working, spiring)	Амбітний (працьовитий, честолюбний)	A comfortable life (a prosperous life)	Зручне життя (процвітаюче життя)
Broadmindedness (open-minded)	Широкі погляди (неупередженість)	An exciting life (active life, a stimulating)	Захоплююче життя (активне життя, стимулювання)
Capable (competent, effective)	Здібний (компетентний, ефективний)	A sense of accomplishment (lasting contribution)	Зміст виконання (тривалий внесок)
Cheerful (lighthearted, joyful)	Веселий (безтурботний, радісний)	A world at peace (free of war and conflict)	Мир у світі (вільний від війни й конфлікту)
Clean (neat, tidy)	Чистий (акуратний, охайний)	A world of beauty (beauty of nature and the arts)	Світ краси (краса природи й мистецтв)
Courageous (standing up for your beliefs)	Хоробрий (підтримка Ваших вірувань)	Equality (brotherhood, equal opportunity for all)	Рівність (братерство, рівні можливості при прийманні на роботу для всіх)
Forgiving (willing to pardon others)	Поступливий (згідний вибачити іншим)	Family security (taking care of loved ones)	Сімейна безпека (турбота про близьких)
Helpful (working for the welfare of others)	Корисний (працюючий для добробуту інших)	Freedom (free choice, independence)	Свобода (свобода вибору, незалежність)

Honest (sincere, truthful)	Чесний (щирий, правдивий)	Happiness (contentedness)	Щастя (задоволення)
Imaginative (daring, creative)	Образний (сміливість, творчість)	Inner harmony (freedom from inner conflict)	Внутрішня гармонія (свобода від внутрішнього конфлікту)
Independent (self-reliant, self-sufficient)	Незалежний (упевнений, самостійний)	Mature love (sexual and spiritual intimacy)	Зріла любов (сексуальна й духовна близькість)
Intellectual (intelligent, reflective)	Інтелектуальний (розумний, рефлексивний)	National security (protection from attack)	Національна безпека (захист від нападу)
Logical (consistent, rational)	Логічний (послідовний, раціональний)	Pleasure (an enjoyable, leisurely life)	Задоволення (приємне, неквапливе життя)
Loving (tender, affectionate)	Люблячий (ніжний, афективний)	Salvation (saved, eternal life)	Спасіння (врятоване, вічне життя)
Obedient (dutiful, respectful)	Слухняний (свідомий, шанобливий)	Self-respect (self-esteem)	Почуття власної гідності (самооцінка)
Polite (courteous, well-mannered)	Увічливий (чемний, вихований)	Social recognition (respect, admiration)	Соціальне визнання (повага, пошана)
Responsible (dependable, reliable)	Відповідальний (надійний)	True friendship (close companionship)	Правдива дружба (закриті товариські стосунки)
Self-controlled (restrained, self-disciplined)	Самоконтрольований (обмежувачий, самодисциплінований)	Wisdom (a mature understanding of life)	Мудрість (зріле розуміння життя)

Сам М.Рокіч провів багаточисельні дослідження з метою виявлення зміни цінностей залежно від індивідуальності, вірувань й відношень (Rokeach, 1973). За спеціально розробленою методикою досліджувані працювали з кожним списком окремо, і за інструкцією розподіляли їх у порядку важливості для себе, як керуючі принципи їхнього життя [12, р. 27]. Інструкція вимагала почати ранжування з найважливішої цінності й рухатися до найменш важливої.

М.Рокіч з партнерами проаналізували велику кількість досліджень, особливу увагу приділивши ієрархії цінностей людей стосовно політики. Було виявлено небагато відмінностей між

цінностями та партійною приналежністю. Щодо міжпартійних політичних відносин, то простежувалися дуже істотні відмінності, свідченням чого було протистояння “консерваторів” і “лібералів” у США. Найпотужнішим маркером в боротьбі між консервативними й ліберальними поглядами виступала “рівність” як цінність.

Сам М.Рокіч відхилив ліберально-консервативну дихотомію, стверджуючи, що це не корисно з ряду причин. Замість цього він присвятив більшу частину досліджень розбудовуванню моделі із двома ціннісними ідеологіями, які визначали місцезнаходження політичних думок уздовж двох вимірів – висока-низька рівність і висока-низька свобода.

Одночасно з М.Рокічем зв'язки між цінностями й аттитюдами, індивідуальністю й поведінкою вивчав Н.Т.Фезер (Австралія) (див., наприклад, Feather N.T., 1971) [3, pp. 349-366]. Його праці продовжують сприяти розвитку моделей цінностей (Feather N.T., 1982) [4]. В дослідженнях Н.Т.Фезер продовжує вивчати, як цінності співвідносяться з аттитюдами, індивідуальністю та як вони впливають на поведінку. Він показав, наприклад, що самооцінка цінностей може передбачити відношення людей “тільки до світу” (Feather N.T., 1991) [5, pp. 83-106].

Суттєвим дослідженням цінностей є крос-культурні дослідження. Уже М.Рокіч виконав деяку власну крос-культурну роботу, досліджуючи цінності в США й Канаді, проаналізував дослідження, проведені Фезером (1970) [2, p. 127-144] в Австралії й Рімом (Rim Y., 1970) [10, p. 243-250] в Ізраїлі. Він відмітив, що результати цих досліджень виявили деякі систематичні ціннісні відмінності. Проте, М.Рокіч визнав, що “систематичний крос-культурний підхід усе ще відстає на декілька років” [12, p. 89].

В крос-культурних дослідженнях цінностей вирізняються деякою інтригою дослідження Хофстеда (Hofstede, 1980) [7]. Щоб дослідити культурні відмінності в системах цінностей, він, крім своїх даних, використав опис цінностей, проведений багатонаціональною компанією. Анкетне опитування проводилося серед співробітників 40 країн. Цей дослідницький проект реалізовувався в 1967 р. та в 1973 р. Опитувані службовці відповідали на різні питання – про відмінності їхніх цінностей від цінностей їх босів, як вони оцінюють високі доходи, порівняно з визнанням, та як довго вони запланували працювати на компанію тощо. Хофстед вибирав середні показники відповідей серед їх чимало у кожному пункті для кожної із країн і використав безліч статистичних методів для пошуків систематичних зв'язків. Він ідентифікував чотири головні виміри, а саме *дистанціювання влади*, що має відношення до величини очікуваної

поваги між керівниками та підлеглими; *запобігання невпевненості*, що стосується планування майбутнього, як особовий склад компанії оцінює стабільність; *індивідуалізм-колективізм*, що стосується того, чи визначає особистість людини її вибір та досягнення, або прагнення й успіх групи, до якої належить людина; *маскулінність-фемінність*, що стосується того, чи визначає людина більшою цінністю досягнення, або ж міжособистісну гармонію.

Через 10 років Хофстед (Hofstede, 1983) [8] провів дослідження на базі більше ніж 50 країн та областей. У вибірку було включено більшу частину африканських країн, а також такі комуністичні країни, як тодішній Радянський Союз, Угорщина й Польща, Китай і Куба. Аналіз даних з цих 53 країн/областей він ідентифікував у дві головні культурні групи. Водній групі яскраво виражені цінності мали високі показники індивідуалізму з невисокими рівнями поваги до начальників. Ці цінності переважали в країнах Західної Європи, Північної Америки, Австралії й Нової Зеландії. Цінності індивідуалізму переважали найбільше в Австралії, Великобританії, Канаді, Нідерландах й США. А найнищі рівні цінностей поваги до начальників показали Австралія, Ізраїль, Данія, Нова Зеландія й Ірландія.

В іншій групі переважали цінності з низько вираженим індивідуалізмом й високою оцінкою влади. Хофстед назвав цю групу людьми з колективістським центром та високим рівнем поваги до начальників. Ці цінності переважали в країнах Латинської Америки й Азії. Найнижчий рівень індивідуалізму в результаті ранжирування виявився у Гватемалі, Екваторі, Панамі, Венесуелі й Колумбії. Найвища повага до начальників спостерігалася в Малайзії, Панамі, Гватемалі, Філіппінах й Венесуелі.

Це середні показники, а, отже не вказують на те, що всі австралійці, наприклад, є надмірними індивідуалістами, що їх ділові відносини з босами є нешанобливим, або що всі гватемальці підлесливі до своїх босів і опікуються більше іншими, ніж собою. Швидше ці дані дають нам деяке розуміння систем цінностей, які є домінуючими у двох різних видах культур. Праці Хофстеда корисні тим, що надають емпіричну підтримку широкому поділу між двома протилежними світоглядами – тим, де є індивідуалістичне поняття самого себе, і іншим, де поняття самого себе відносне. Щодо бувшого Радянського Союзу та інших країн соціалістичної системи, то в них середні показники цінностей індивідуалізму-колективізму та відношень до начальників розподілилися приблизно в рівній мірі. В окремих (європейських країнах) спостерігалася незначна перевага індивідуалізму з поміркованою повагою до начальників.

Дані Хофстеда були дещо обмежені. По-перше, усі люди, які взяли участь в опитуванні, були найняті компанією, у якої, як відомо, є певний набір власних цінностей. По-друге, усі вони були тільки зі сфери працівників розумової праці компанії і працювали переважно у відділах маркетингу та послуг. Отже, вони не були репрезентативною вибіркою від загального населення розглянутих країн. Але незважаючи на ці обмеження, досліднику вдалося на основі аналізу цінностей виявити суттєві культурні відмінності.

Подібне дослідження проводилося міжнародною групою в 1987 р. під назвою Chinese Culture Connection [1, р. 143-164]. З метою протистояння етноцентричному викривленню більшості інструментів, розроблених для вияву цінностей, дослідницька група розпочала з прохання, щоб китайці перелічили суттєво важливі для них цінності. Ці відповіді тоді використовувалися для побудови масштабу цінностей, які управляли студентами і викладачами університетів в 23-х різних національних культурах. В ході цього дослідження були застосовані ті ж самі статистичні методи обробки отриманих даних, які використовував Хофстед (Hofstede). Тоді ж було запропоновано чотири головні виміри, які вималювалися з порівняння підмножини даних китайської культури з даними Хофстеда. Виявилось, що три виміри мали досить близьку еквівалентність, але четвертий був новим і не схожим на визначений Хофстедом. Зокрема, *інтеграція*, яка є широко еквівалентною індивідуалізму-колективізму Хофстеда. Цей вимір виявився найбільш культурно-універсальним щодо аналізу цінностей. Так, *людяність* в значній мірі співпадає з базовими цінностями фемінності (цінності доброти, жалю й емоційного переживання) на противагу маскулінності (цінності сумлінності, наполегливості і розвитку для досягнення цілей). *Моральна дисципліна* має відношення до поваги начальників і цінності ретельної та добросовісної праці. Цей вимір еквівалентний високому рівню оцінки влади за Хофстедом.

Особливим виміром у цьому дослідженні був *конфуціанський динамізм праці*, який оцінює міжособистісну гармонію й співробітництво серед членів груп, які не марнують часу. Цінності конфуціанського виміру динамізму праці не показували кореляцій з даними досліджень Хофстеда. Дослідження цінностей, пов'язаних з китайською культурою, стверджувало, що вони мають глибоке китайське коріння своєю конфігурацією цінностей. Найпотужніше цей вимір виявився в Тайвані, Гонконзі, Японії, Південній Кореї і Сінгапурі.

Хофстед, порівнюючи співвідношення своїх даних з валовим національним продуктом (ВНП), виявив, що країни з високими показниками індивідуалізму мали тенденцію до збагачення. В ході дослідження цінностей, пов'язаних з китайською культурою зроблено те ж саме і з'ясовано, що конфуціанський динамізм праці також позитивно скорельований із ВНП. Порівняння цих результатів свідчить про вплив цінностей на культурному рівні. Швидкий економічний ріст таких країн, як Японія, Тайвань, Гонконг і Сінгапур визначався конфуціанською етикою праці (Segall і ін., 1990) [14].

Отже, головним теоретиком цінностей був М.Рокіч, що разом з колегами провів велику кількість досліджень для вивчення систематичних відмінностей між різними групами, а також – диференціював аттитюди й цінності та виявив їх зв'язок з політичними точками зору. Наприклад, ліберали мали тенденцію визначати більш високе значення цінності “рівність”, ніж консерватори. Дослідник визначив два головні види цінностей – інструментальні й термінальні (граничні), а також бачив у цінності наявність широкого діапазону функцій, включаючи інформування соціальних суджень, думок, які власне управляють ними і поведінкою, і аттитюди, як підставами для дії. Дослідження Н.Т.Фезера посприяли розвитку моделей цінностей, а І.Ріма – виявили деякі систематичні ціннісні відмінності в крос-культурному аналізі цінностей.

Таким чином, на основі аналізу праць М.Рокіча і крос-культурних досліджень цінностей можна структурувати цінності виявлені Хофстедом (Hofstede, 1980; 1983), який по-перше, ідентифікував дві головні групи цінностей, а саме індивідуалізм з низьким рівнем поваги до начальників і колективізм з високим рівнем такої поваги. По-друге, визначив чотири головні виміри, на основі яких цінності змінюються від однієї культури до іншої: у термінах інтеграції (індивідуалістичний або колективний), лояльності (раціональна, або емоційна), моральної дисципліни (гедоністична, або старанна) і конфуціанського динамізму праці, який стосується продуктивного (або непродуктивного) використання часу (Chinese Culture Connection, 1987).

Результати цих досліджень показують, що оцінка західної людини як людини автономної у жодному разі не універсальна. Сучасна психологія може прийняти їх до уваги в наступних дослідженнях. Перспективою подальших досліджень визначено вивчення специфіки ціннісних систем різних груп населення України та їх порівняння з проаналізованими дослідженнями.

Список використаних джерел

1. Chinese Culture Connection. Chinese values and the search for culture-free dimensions of culture // *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 18. – 1987. – P. 143-164.
2. Feather N.T. Educational choice and student attitudes in relation to terminal and instrumental values // *Australian Journal of Psychology*, 22. – 1970. – P. 127-144.
3. Feather N.T. Value differences in relation to ethnocentrism, intolerance of ambiguity and dogmatism // *Personality*, 2. – 1971. – P. 349-366.
4. Feather N.T. *Expectations and Actions: Expectancy-Value Models in Psychology*. – Hillsdale, NJ: Erlbaum. – 1982.
5. Feather N.T. Human values, global self-esteem and belief in a just world // *Journal of Personality and Social Psychology*, 68. – 1991. – P. 83-106.
6. Hayes N. *Principles of Social Psychology*. – Hove: Psychology Press. – 1993.
7. Hofstede G. *Culture's Consequences: International Differences In Work-related Values*. – Beverly Hills, CA: Sage. – 1980.
8. Hofstede G. Dimensions of national cultures in fifty countries and thirty regions, in J.Deregowski, S.Dzuirawiec and R.Annis (eds) *Explications in Cross-Cultural Psychology*. – Lisse: Swets and Zeitlinger. – 1983.
9. Kluckhohn C. Values and value-orientation in the theory of action: An exploration in definition and classification // In T.Parsons & E.Shils (Eds.), *Toward a general theory of action*. – Cambridge, MA: Harvard University Press. – 1951. – P. 388-343.
10. Rim Y. Values and Attitudes // *Personality*, 1. – 1970. – 243-250.
11. Rokeach M. *Beliefs, Attitudes and Values: A Theory of Organisation and Change*. – San Francisco, CA: Josey-Bass, 1968.
12. Rokeach M. *The nature of human values*. – New York : Free Press, 1973.
13. Rokeach M. The nature of human values and value systems, in E.P.Hollander and R.G. Hant (eds) *Current Perspectives in Social Psychology*, 4th edn. – New York: Oxford University Press, 1976.
14. Segall M.N., Dasen P.R., Berry J.W., Poortinga Y.H. *Human Behavior in Global Perspective: An Introduction to Cross-Cultural Psychology*. – New York: Pergamon, 1990.
15. Williams R. Values // in D.L. Sills (ed). *International Encyclopedia of the Social Sciences*. – New York: Macmillan, 1968.

Researches of values for the purpose of their structuration are analyzed in this article. It is found out, that differences between groups of values were regularly studied in the psychology, are divided values and attitudes, is revealed their connection with the political points of view, classified and defined their functions, and also the toolkit for their empirical research is created. The analysed cross-cultural researches have allowed to find out specificity of values systems at level of cultural features of the countries and investigated groups of respondents.

Keywords: values, values systems, cross-cultural research of values, differentiation of values, classification of values, functions of values, kinds of values, terminal values, instrumental values.

Отримано: 04.02.2011

УДК 159.923

Н.М.Савелюк

РЕЛІГІЙНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

У статті здійснюється стислий теоретичний аналіз проблеми взаємозв'язку особистісної релігійності зі сферою духовності людини. Описуються та інтерпретуються емпіричні результати предметно спрямованого асоціативного експерименту. Розглядаються окремі гендерні особливості релігійних смислів, виявлені на виборці студентської молоді.

Ключові слова: особистість, духовність, релігійність, асоціативний експеримент, студентська молодь, гендерні особливості.

В статье осуществляется краткий теоретический анализ проблемы взаимосвязи личностной религиозности со сферой духовности человека. Описываются и интерпретируются эмпирические результаты предметно направленного ассоциативного эксперимента. Рассматриваются отдельные гендерные особенности религиозных смыслов, обнаруженные на выборке студенческой молодежи.

Ключевые слова: личность, духовность, религиозность, ассоциативный эксперимент, студенческая молодежь, гендерные особенности.

Постановка проблеми. Посилена увага широкої громадськості до сфери духовності як соціетального феномену та особистісної якості стала закономірним наслідком пошуків ефективних засобів подолання численних криз нашого сьогодення. Вже не викликає